

Д-р Веле Смилевски

ПОЕЗИЈАТА НА РАЦИН - АСПЕКТИ НА КОНТИНУИТЕТОТ

Годишите од појавата на „Бели мугри“ на Кочо Рацин се години на развој на современата македонска литература. Ниту еден друг мерник не може толку едноставно и толку сеопфатно да ја означи најновата, најбогатата и естетски највисоко остварената епоха во развојните процеси на македонската литература. Токму од овој аспект треба да се сфатат и да се запаметат зборовите на еден од изразитите претставници на современата македонска поезија, Блаже Конески, кој имаше доблест да каже: „Името на Кочо Рацин е скратенка на името на сите нас“¹.

Неодамна ние бевме сведоци на еден искричав произнес на уште еден значаен поет на нашата современост, Петре М. Андреевски, кој во својот расудок за творечка личност која го одбележала веков во нашата културна историја, без двоумење се определува за Кочо Рацин, како за еден од „најмаркантните литературни величини којшто успеа да го оживи македонскиот јазик и тоа низ една од најсуптилниите и најесенцијалните творечки дисциплини - поезијата“². Во овој контекст Петре М. Андреевски потсетува на зборовите на Конески дека нашата современа литература на своето извориште во „Бели мугри“ го има својот најбистар извор³.

Без сомнение е дека стихозбирката „Бели мугри“ претставува врв на македонската творечка мисла во периодот меѓу двете светски војни и конечно остварен резултат во кој на своевиден начин се слеваат сите поетски обиди во еден подолг временски период.

Со оглед на спецификите на развојот на македонската литература во контекстот на историските околности во кои живее и создава генерацијата на Рацин, песната на македонските поети претставува освоена слобода. На патот кон таа слобода животите ги дадоа Кочо Рацин, Коле Неделковски, Мите Богоевски, Ацо Караманов. Покрај овие автори, кои со дел од своите

---

¹ Види - Кочо Рацин: „Бели мугри“, „Мисла“, Скопје 1981. Во: „Секој народ ја пее својата песна“, предговор од Александар Спасов, стр. 7.

² Види: „Никогаш не сме пекале по некој, туку од некој“, Интервју со Петре М. Андреевски, „Утрински весник“, Скопје 13-14 ноември 1999, стр. 4-5. Интервјуте го води Глигор Стојковски.

³ Исто

творечки заложби се појавија во текстот на триесеттите години, во периодот на Народноослободителната борба своите први творечки чекори ги направи една нова плејада писатели кои со своето творештво во годините на слободата означија нова фаза во развојот на македонската литература. Во оваа смисла Александар Спасов на едно место зборува за средба на две генерации македонски литературни творци: „Средбата на тие две генерации во годините на Народноослободителната борба и Револуцијата во нашите, македонски, специфични услови - овде пред сè се мисли на непостоењето на официјално кодифициран македонски книжевен јазик, на недоволната развиеност на сите книжевни родови и видови, на релативно сиромашната книжевна традиција и слично - беше од пресудно историско значење за повосениот развој на македонската книжевност. Новите литературни творци во своите непосредни претходници видео големи примери и во човечка и во креативна смисла, а постарите, предвоени литературни творци сознаа дека нивната визија за слобода конечно станува стварност, конечно израснува во вистински живот, во кој уметноста, книжевноста, поезијата, максимално ги разгрануваат своите можности: дека животот и творештвото се обновуваат со нови сили: дека се обезбедува и продолжува континуитетот“⁴.

Континуитетот на една литература го градат изразити творечки личности. Меѓу таквите личности се поетите Кочо Рацин и Блаже Конески. Во рефератот прочитан на свечената академија по повод 65-годишнината од раѓањето и 30-годишнината од смртта на Кочо Рацин, Блаже Конески меѓу другото рече: „Ние чувствуваме, скоро од ден на ден, дека ликот на Кочо Рацин придобива сè поизразити црти во нашето духовно битие. Веќе за нас, што сме биле негови современици, а уште повеќе за новите поколенија, Рацин поставува со својот живот и со своето дело една мера што се налага во творечка и во етичка смисла. На македонскиот простор не може веќе да се изневери пораката на поетот Кочо Рацин, без да се засега во она што е суштинска основа на нашиот развиток“⁵.

Во ова искажување се назначени одредени параметри за нашиот континуитет, кој, секако, подразбира различни начини за остварување,

---

⁴ Александар Спасов: О македонској книжевности за време НОБ и Револуције, сп. Мост, Мостар 1981, бр. 37, стр. 115.

⁵ Блаже Конески: „За литературата и културата“, 132.

особено затоа што се работи за сферата на уметноста, на литературата, на поезијата, за која пресудно значење е силата и сензибилитетот на творечката личност, нејзините изразити специфики, што значи - нејзината различност од другите такви личности. Во оваа смисла се поставува прашањето за континуитетот низ различieto на чисто креативен план⁶: низ, само по еден сегмент од творештвото на Кочо Рацин и Блаже Конески врз примерот на две сосема различни песни: „Копачите“ од Рацин и катренот „Реки“ од Конески.

Во двете песни поимот реки е една и можеби единствено можна појдовна точка за компаративен пристап и размисла. Поимот реки кај Рацин го среќаваме во стиховите: „И реки ќе потечат/ и бreme ќе одвлечат“, а кај Конески „Ги пуштив реките да течат/ дека се матни, дека мислат гласно“. Песната на Рацин пее за социјалната неправда, за оние морни „копачки и копачи - на трудот црн народ“ и е израз на револуционерниот стремеж за социјална слобода. Песната на Конески за објект ја има самата песна, зашто според Слободан Мицковиќ, кој детално се занимава со овој катрен во книгата „Времето на песната“, иако „објект во првиот стих од катренот се реките“, јасно е дека „во прашање е алегориско кажување кое на објектот реки им го дава значењето на *песни*“⁷. Ваквото сознание кореспондира со соодветни знаци на поширок план во опусот на Конески. Така, на пример, Радомир Ивановиќ во врска со поемата „Ракување“ ќе подвлече дека „водата е синоним за поезијата“ и тој не случајно за мото на својата книга „Поетиката на Блаже Конески ќе ги земе зборовите на Мирослав Крлежа: „Треба да се пее едноставно и непосредно: како што течат водите“⁸.

Разликата меѓу песната „Копачите“ и катренот „Реки“ е видлива на генерален план: предметот на овие две песни е од две различни сфери - реалната и апстрактната. Реките кај Рацин се од „живи и пробудени сили“, реките на Конески се песни пуштени да течат, слободни во тој тек „дека се матни, дека мислат гласно“ но и песни кои со сета своја необврзност - обврзуваат зашто, вели поетот, негде некому да речат што не сум знаел да изразам јасно“.

---

⁶ Блаже Конески: „За литературата и културата“, 132.

⁷ Слободан Мицковиќ: „Времето на песната“, Наша книга, Скопје, 1983, 58

⁸ Радомир Ивановиќ: „Поетиката на Блаже Конески“, Македонска ревија, Скопје, 1982.

Песната на Рацин е исполнета со идејата од социјално - политички, а песната на Конески од естетски карактер. Првата зборува за потребата за слобода на обесправениот народ во името на тој народ, втората за слободата на песната, за моќта во зрачењето на нејзината значенска сегментација. Песната на Рацин е директна и поттикнувачка, песната на Конески зборува за богатството и слоевитоста на поттекстните меандрирања.

Едно повнимателно читање ќе покаже дека двете песни - и „Копачите“ и „Реки“, имаат нешто програмско: првата ја има визијата за оној „силно светнал ден“, втората - визијата за непресушните значења на песната. Еден добар дел од програмското во двете песни понесува поимот реки.

Може ли да се стави знак на равенство меѓу двата случаи на употреба на истиот поим?

Прашањето не потсетува на тезата на Јуриј Лотман дека јазикот претставува „посебен материјал што се одликува со значајна социјална активност“ пред тој да биде земен како материјал за едно литературно дело, наспроти бојата и каменот, кои како материјали за сликарството и скулптурата, пред да дојдат во уметниковите раце „социјално се индиферентни“⁹. Без сомнение е дека поетот извршува една неприкосновена мисија преку јазикот кој еднаш е создаден, но кој за песната ете, колку да звучи парадоксално, повторно треба да биде создаден. Употребувајќи исти зборови/ поими во различни контексти, поетот изнесува нови сознанија и пораки: секој збор употребен во различен контекст е нова мисла. Оваа одамна позната вистина, од аспектот на нашево предметно прашање, прашањето за поимот реки во песните на Рацин и Конески, би можела да се изрази, барем според една далечна асоцијација, со познатата Хераклитова сентенца: дека два пати не можеш во иста река! Таа вистина не упатува и на тезата на Блаже Конески за откривање на песната изнесена во есејот „Еден опит“. Според Конески „песни од извесни жанрови“, се мисли на значајни песни, „не се јавуваат по желба на поетот, ами имаат свои моменти на раѓање, што се определуваат од ред фактори во поширока општествено - историска смисла“. Силен аргумент за ваквата теза се „Копачите“ на Кочо Рацин. Оваа

---

⁹ Ј.Лотман: „Предавања из структуралне поетике“, Завод за издавање учебника, Сараево, 1970, 82.

песна е израз на времето во кое е напишана, односно, според Конески - откриена. Нејзината основна идеја е во стремежот за социјална слобода. Од друга страна, според Милан Ѓурчинов „постои и доста основа ова песна да се доведе во стилска и типолошка смисла со Мајаковски и неговиот скалест стих, како и со импулсите кои доаѓаа од страна на рускиот футуризам и конструктивизам, особено кога се има предвид дека Рацин имаше можност уште во раниот период да го запознае творештвото на Мајаковски“¹⁰.

Катренот „Реки“ Блаже Конески го објави во една сосема нова општествена, културна и литературна констелација. Оваа песна е израз на еден нов степен од развојот на современата македонска поезија која по ослободувањето го фаќаше чекорот со развиените поезии од светот. Таа актуализира едно значајно прашање за модерната поезија, од симболизмот наваму, што како идеја е блиско до „Малармеовиот концепт за смислата на песната како сугестија“¹¹. Песната на Конески пее за својата слобода од позициите на еден достигнат степен во тој однос и како таква таа, творечкиот чин го афирмира како израз на стремежот за слобода во својата комуникација, во зрачењето на свои идеи и пораки. Токму овие релации, со сета свест за спецификите на две изразити поетски индивидуалности, не упатуваат на прашањето за континуитетот и развојноста на современата македонска литература. Фундамент на таа развојност се опусите на крупни творечки личности од форматот на Кочо Рацин и Блаже Конески.

---

¹⁰ Милан Ѓурчинов: „Проникнувања“, Наша книга, Скопје 1986, 174.

¹¹ Слободан Мицковиќ: „Времето на песната“, 60